

Iwona Wiśniewska

Informacja centralna o zbiorach bibliotek specjalistycznych

Forum Bibliotek Medycznych 7/2 (14), 74-77

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mgr Iwona Wiśniewska
Warszawa – UW

INFORMACJA CENTRALNA O ZBIORACH BIBLIOTEK SPECJALISTYCZNYCH

Pojęcie informacji centralnej znane jest nie tylko w środowisku bibliotekarskim. Bazy centralne, gromadzące informacje niemal z każdej dziedziny życia, są tworzone przez urzędy centralne państwa, przedsiębiorstwa i inne, wskazane do tych zadań instytucje. Jednym z głównych celów takich baz jest niezmiennie szybkość dotarcia oraz oszczędność czasu w dostępie do gromadzonych tam danych. W dostępie do zbiorów bibliotecznych taką rolę pełnią światowe katalogi i multiwyszukiwarki.

Zanim jednak współczesna technologia umożliwiła błyskawiczny łatwy sposób dotarcia do informacji gromadzonych w bazach bibliograficznych i katalogowych, polski historyk literatury i teatru, krytyk literacki i bibliograf Karol Józef Teofil Estreicher (1827-1908)¹ rozpoczął tworzenie wielkiego dzieła, jakim okazała się „Bibliografia polska” - retrospektywna bibliografia narodowa. Dzieło to jest niemal kompletną bibliografią druków polskich, wydanych w Polsce i za granicą oraz dotyczących Polski, obejmującej lata 1470-1889². Niezmiennie pozostaje ono podstawowym źródłem wiedzy o polonikach publikowanych do końca XIX wieku. Uzupełnienie „Bibliografii Estreichera” stanowi tworzona i wydawana przez Bibliotekę Narodową „Bibliografia polska 1901-1939”. Prace nad nią prowadzone są od 1950 r. w Instytucie Bibliograficznym BN. Opisy w tej bibliografii uzupełniane są informacją o bibliotekach, w których przechowywane są poszczególne dokumenty. Niewątpliwie jest to jedna z form drukowanej informacji centralnej. Innymi przykładami są katalogi centralne w formie kartkowej lub elektronicznej. Rejestrują one informacje na temat zbiorów gromadzonych w ponad tysiącu bibliotek polskich. Na bieżąco prowadzone i aktualizowane są: centralny katalog książek zagranicznych, centralny katalog czasopism zagranicznych (ponad 45 tysięcy tytułów czasopism opublikowanych po roku 1801), centralny katalog czasopism polskich (ponad 43 tysiące tytułów polskich wydawnictw ciągłych, opublikowanych w kraju i za granicą w latach 1661-1950)³.

¹ pl.wikipedia, dostęp 8 III 2015

² estreicherowie.wordpress.com/bibliografia-polska, dostęp 8 III 2015

³ www.bn.org.pl/katalogi-i-bibliografie/katalogi-centralne, dostęp 8 III 2015

W zakresie centralizacji informacji o zbiorach digitalizowanych główną rolę odgrywa Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC). Federacja tworzy sieć rozproszonych bibliotek cyfrowych i repozytoriów w Polsce. Przystąpienie biblioteki cyfrowej do współpracy w ramach FBC powoduje zwiększenie widoczności zasobów cyfrowych w Internecie i prostszy sposób dostępu do nich, ułatwienie współpracy ze światowymi serwisami, uwzględnienie planów digitalizacji biblioteki cyfrowej (o ile są one publikowane on-line) w zestawieniu planów digitalizacji innych bibliotek cyfrowych w Polsce oraz wykorzystanie ich w systemie zapobiegania powielania digitalizacji tych samych obiektów w różnych ośrodkach⁴.

W dostępie do materiałów gromadzonych w bibliotekach ważną jest także dziedzinowa informacja centralna. W zakresie medycyny istotną rolę odgrywa Polska Bibliografia Lekarska stworzona w Głównej Bibliotece Lekarskiej. Rejestruje ona polską literaturę naukową, kliniczną i fachową z dziedziny medycyny i nauk pokrewnych, organizacji ochrony zdrowia, a także literaturę popularną z zakresu oświaty zdrowotnej. Baza zawiera również informacje o monografiach oraz niepublikowanych pracach doktorskich i habilitacyjnych będących w zbiorach GBL. Stanowi ona kontynuację Polskiej Bibliografii Lekarskiej za lata 1901-1939, której twórcą był Stanisław Konopka⁵.

Poza bazami krajowymi na uwagę medyków zasługują światowe bazy tematyczne. Medycyna jest tą dziedziną wiedzy, w której zmiany zachodzą nieustająco, dlatego ważną jest możliwość szybkiego dostępu do aktualnych informacji gromadzonych w światowych publikacjach. Taki dostęp ułatwiają, np.:

– angielskojęzyczna baza danych PubMed obejmująca artykuły z dziedziny medycyny i nauk biologicznych, założona w 1996 roku przez National Center for Biotechnology Information (część National Library of Medicine), zapewnia bezpłatny dostęp do artykułów znajdujących się w bazie MEDLINE oraz niektórych artykułów z czasopism nienależących do niej (baza MEDLINE, stanowiąca największy składnik PubMed, w kwietniu 2008 roku obejmowała około 5200 czasopism z ponad 80 krajów)⁶,

– baza piśmiennictwa na tematy biomedyczne i farmakologiczne Embase (Excerpta Medica dataBASE), będąca wsparciem menedżerów informacji i nadzoru nad bezpieczeństwem farmakoterapii, umożliwia także śledzenie informacji o lekach w literaturze przedmiotu, jej międzynarodowy zasięg obejmuje czasopisma biomedyczne z 90 krajów, baza jest dostępna za pośrednictwem wielu agregatorów baz danych.

Podobną rolę, jak FBC dla bibliotek cyfrowych, dla zbiorów tradycyjnych źródłem informacji centralnej jest katalog NUKAT, który gromadzi informacje o zasobach naukowych i akademickich bibliotek w Polsce. W katalogu udostępniane są informacje

⁴ fbc.pionier.net.pl/pro/wspolpraca, dostęp 8 III 2015

⁵ Oficer Wojska Polskiego, doktor i historyk medycyny, bibliotekarz i bibliograf, współtwórca i wieloletni dyrektor Głównej Biblioteki Lekarskiej, zob. pl.wikipedia.org, dostęp 16 III 2015

⁶ pl.wikipedia.org, dostęp 8 III 2015

o różnych typach dokumentów (książki i czasopisma, w tym starodruczne, dokumenty dźwiękowe i muzyczne, dokumenty kartograficzne, dokumenty ikonograficzne, filmy), bez żadnych ograniczeń terytorialnych, chronologicznych, językowych i tematycznych. Ważnym składnikiem katalogu NUKAT jest Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych (CKHW), która służy kontroli poprawności stosowanych w opisach bibliograficznych haseł formalnych i przedmiotowych. Obecnie we współkatalogowaniu uczestniczy 130 bibliotek. Część z nich ogranicza się tylko do współpracy biernej, czyli pobierają dane przygotowane przez inne biblioteki. Jednak dużo większa jest grupa bibliotek, które czynnie uczestniczą w tworzeniu katalogu centralnego.

W momencie startu współkatalogowania w roku 2002 katalog centralny tworzyły 23 biblioteki. Obecnie notujemy ponad sześciokrotny wzrost w ciągu 13 lat. Biblioteki współpracujące z Centrum NUKAT mają różnych organizatorów (uczelnie, samorządy, muzea, instytucje kościelne), gromadzą zbiorów uniwersalne lub specjalistyczne, mieszczą się w wielkich aglomeracjach, miastach wojewódzkich lub w małych ośrodkach naukowych w kraju i za granicą. Na co dzień wszystkie te biblioteki wykorzystują różne systemy biblioteczne polskie lub światowe, stosują w swoich katalogach lokalnych różne języki haseł przedmiotowych. Podejmując decyzję o współpracy każdy z ośrodków podjął decyzję o szerszym dzieleniu się zbiorami z nowymi użytkownikami. Spośród bibliotek medycznych z katalogiem NUKAT współpracuje obecnie: osiem bibliotek uczelni medycznych, jedna biblioteka instytutu naukowego⁷. W roku 2013 umowę o współpracy z Centrum NUKAT rozwiązała Biblioteka Instytutu Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. Mirosława Mossakowskiego Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

Dokumenty katalogowane do bazy NUKAT są opracowywane przedmiotowo z wykorzystaniem jednego z trzech języków informacyjno-wyszukiwawczych: języka haseł przedmiotowych KABA (jhp KABA), języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (jhp BN) oraz Medical Subject Headings (MeSH). Większość z bibliotek medycznych współpracujących z katalogiem centralnym stosuje w swoich katalogach lokalnych język MeSH, niekiedy w połączeniu z językiem jhp KABA. Dotychczas w CKHW odnaleźć można tylko te hasła języka MeSH, które zostały wykorzystane do opracowania przedmiotowego dokumentów i użyte w rekordach bibliograficznych w polach 6XX (drugi wskaźnik '2'). Procedura wprowadzania do CKHW nowych rekordów języka MeSH polega na „zamawianiu” potrzebnych do tematowania haseł w Bibliotece Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Wskazane hasło dopiero wówczas trafia do bazy NUKAT. W 2014 roku rozpoczęto rozmowy na temat przejęcia pełnej polskiej kopii języka MeSH. Jednak obsługa tej kopii oraz prace związane z tłumaczeniem tezauryza pozostaną, zgodnie z umową,

⁷ Biblioteki NUKAT, zob. centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_nubbw&layout=pl&Itemid=143, dostęp 16 III 2015

nadal po stronie biblioteki poznańskiego Uniwersytetu Medycznego. Sfinalizowanie tej umowy powinno nastąpić już w 2015 roku, aby bibliotekarze w znaczący sposób odczuli ułatwienie w pracy.

Baza katalogu centralnego NUKAT liczy obecnie 3 028 338 rekordów bibliograficznych i 3 901 273⁸ rekordów kartoteki haseł wzorcowych. Codziennie trafia do niej około 1 200 nowych opisów dokumentów oraz około 1 tysiąca rekordów khw, w tym także rekordów haseł przedmiotowych – tematów i haseł rozwiniętych. W bazach lokalnych odpowiedniki rekordów z katalogu centralnego pobrano już 11 319 942 razy. Oznacza to, że każdy z rekordów bibliograficznych został skopiowany niemal 3.74 razy. A to tylko informacje o danych rejestrowanych. Do wielu bibliotek, które nie współpracują formalnie z Centrum NUKAT te rekordy również mogą być kopiowane i udostępniane wszystkim zainteresowanym. Niestety współpraca niesformalizowana nie wpływa na zwiększenie informacji centralnej o zbiorach polskich bibliotek (brak właściwego symbolu biblioteki w polach lokalnych rekordów bibliograficznych w bazie NUKAT).

Oferta katalogu centralnego NUKAT to nie tylko baza gotowych rekordów bibliograficznych czy rekordów khw. To także dostęp do wersji elektronicznych dokumentów, obrazów okładek i spisów treści. Dane gromadzone w katalogu NUKAT mogą być wykorzystywane w innych projektach bibliograficznych, na przykład przy tworzeniu bibliografii specjalistycznych. Biblioteki uczelniane wydają się najlepiej przygotowane do współpracy. W ramach lokalnego systemu bibliotecznego muszą być gotowe do rezygnacji z jednostkowych rozwiązań. Stosowanie w katalogach międzynarodowych standardów pozwala zaistnieć wprowadzonym do bazy danym w globalnym obiegu informacji – tam gdzie znaczenie wyszukiwawcze mają ujednolicone punkty dostępu do danych. Współpraca w ramach katalogu centralnego NUKAT otwiera bibliotekom możliwość szerszego współistnienia w dzisiejszym świecie multiwyszukiwarek i światowych katalogów centralnych (katalog WorldCat, kartoteka VIAF i powiązania przekazywanych do niej haseł z odpowiadającymi im rekordami bibliograficznymi). Im więcej bibliotek specjalistycznych i różnorodnych tematycznie będzie uczestniczyło w projekcie katalogu centralnego tym więcej zyskają ich użytkownicy.

Wydaje się, że każdemu podejmowanemu działaniu powinny przyświecać słowa hasła „Viribus unitis...” (Wspólnymi siłami).

⁸ Dane na dzień 8 III 2015